

Аналіз факторів, що впливають на ефективність виконання судових рішень в Україні

Баськов Віталій Васильович¹, Грінь Андрій Анатолійович², Горішній Олег
Олександрович³

Опубліковано
30.03.2025

Секція
Право

УДК
347.9(477)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15116151>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. Ефективне виконання судових рішень є невіддільною складовою правової системи кожної держави. В Україні, попри законодавчі реформи та створення нових інститутів для забезпечення виконання рішень, проблема з їхньою реалізацією залишається актуальною. Низька ефективність виконання судових рішень є перешкодою для дотримання прав та свобод громадян і бізнесу. Метою дослідження є аналіз основних чинників, що впливають на ефективність виконання судових рішень в Україні, та розроблення рекомендацій щодо її підвищення. Для цього аналізуються як внутрішні правові аспекти, так і зовнішні економічні та соціальні чинники. У процесі дослідження було застосовано аналітико-синтетичний метод, який дозволив проаналізувати й систематизувати наукові праці провідних науковців, порівняльно-аналітичний метод, який уможливив зіставлення міжнародної практики, метод наукового абстрагування, який сприяв формулюванню висновків та узагальненню отриманих результатів.

У статті визначено основні проблеми, що заважають належному виконанню рішень, зокрема, правові, організаційні та соціально-економічні аспекти. Проаналізовано роль судових приставів, ефективність наявних механізмів примусового виконання рішень, а також вплив економічної ситуації на реалізацію судових рішень. У статті також розглянуті міжнародні практики та рекомендації, що можуть бути застосовані для покращення ситуації в Україні.

Зазначено, що для підвищення ефективності виконання судових рішень в Україні необхідно здійснити реформу законодавства. Удосконалення законів щодо виконання судових рішень, уточнення процедур та підвищення відповідальності за їх невиконання є важливими кроками до забезпечення ефективності правової системи. Крім того, необхідно значно покращити організаційну структуру виконання судових рішень, розширити кількість судових приставів, підвищити їхню кваліфікацію та забезпечити їх необхідними ресурсами для належного виконання рішень.

Для забезпечення економічної стабільності та ефективного стягнення боргів важливо створити умови для покращення платоспроможності боржників і посилити санкції за невиконання судових рішень. Одним з важливих кроків є посилення соціальної

¹ доцент кафедри правосуддя, Державний університет інфраструктури та технологій, Basikovv@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0000-1611-3868>

² кандидат юридичних наук, доцент кафедри правових дисциплін, Херсонський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП», agriny@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0001-5445-3791>

³ кандидат юридичних наук, доцент кафедри правових дисциплін, Херсонський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП», gorishniyo@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-9867-7199>

обізнаності громадян щодо їхніх прав і механізмів захисту. Усі ці заходи допоможуть знизити рівень порушень прав громадян і бізнесу, а також підвищити довіру до судової системи України.

Ключові слова: ефективність виконання судових рішень, правові фактори, організаційні фактори, економічні фактори, соціальні фактори, законодавчі реформи, виконавча служба.

Analysis of factors influencing the effectiveness of the execution of court decisions in Ukraine

Annotation. Effective enforcement of court decisions is an integral part of the legal system of every state. In Ukraine, despite legislative reforms and the creation of new institutions to ensure the enforcement of judgments, the problem with their implementation remains relevant. In some cases, the low efficiency of court decision enforcement becomes an obstacle to the observance of the rights and freedoms of citizens and businesses. The purpose of the study is to analyze the main factors affecting the effectiveness of the enforcement of court decisions in Ukraine and to develop recommendations for improving it. For this purpose, both internal legal aspects and external economic and social factors are analyzed. In the course of the study, the author applied the analytical and synthetic method which allowed analyzing and systematizing scientific works of leading scholars, the comparative and analytical method which made it possible to compare international practice, and the method of scientific abstraction which facilitated the formulation of conclusions and generalization of the results obtained.

The article identifies the main problems that impede the proper enforcement of judgments, in particular, legal, organizational, and socio-economic aspects. The author analyzes the role of bailiffs, the effectiveness of existing enforcement mechanisms, and the impact of the economic situation on the enforcement of court decisions. The article also examines international practices and recommendations that can be applied to improve the situation in Ukraine.

It is noted that in order to improve the effectiveness of the enforcement of court decisions in Ukraine, it is necessary to reform legislation. Improving laws on the enforcement of court decisions, clarifying procedures and increasing liability for failure to comply with them are important steps towards ensuring the effectiveness of the legal system. In addition, the organizational structure of the enforcement of judgments needs to be significantly improved, the number of bailiffs needs to be increased, their qualifications improved, and they need to be provided with the necessary resources to ensure proper enforcement.

To ensure economic stability and effective debt collection, it is important to create conditions for improving the solvency of debtors and to strengthen sanctions for non-compliance with court decisions. One important step is to raise public awareness of their rights and protection mechanisms. All these measures will help reduce the level of violations of the rights of citizens and businesses, as well as increase confidence in the Ukrainian judicial system.

Keywords: efficiency of execution of court decisions, legal factors, organizational factors, economic factors, social factors, legislative reforms, executive service.

Вступ

Виконання судових рішень є завершальним етапом судового провадження та невіддільною складовою правової системи кожної держави. Без дієвого механізму примусового виконання навіть найсправедливіше судове рішення втрачає свою цінність, що знижує рівень довіри до судової влади та правової системи загалом.

Проблема невиконання судових рішень в Україні має багатовимірний характер. З одного боку, існують інституційні чинники, такі як недостатня ефективність роботи Державної виконавчої служби, перевантаженість виконавців та наявність корупційних ризиків, а з іншого – законодавчі прогалини та суперечності створюють перешкоди для оперативного виконання судових рішень. Недостатня взаємодія між державними органами, проблеми з доступом до інформації про боржників, а також відсутність дієвого механізму контролю за виконанням рішень ускладнюють ситуацію.

На окрему увагу заслуговує соціально-економічний аспект проблеми. Значна частина боржників просто не має фінансової спроможності виконати судові рішення, що призводить до ситуацій, коли навіть у разі накладення арешту на майно або блокування рахунків виконання рішення залишається неможливим. Варто також зазначити низький рівень правової культури та недовіру громадян до судової системи, що часто призводить до ухилення від виконання судових рішень.

Розгляд зазначених проблем є вкрай важливим для формування ефективного механізму виконання судових рішень в Україні. Удосконалення нормативно-правової бази, посилення контролю за виконавчим провадженням, розвиток інституту приватних виконавців та впровадження сучасних цифрових технологій можуть стати важливими чинниками покращення ситуації. Урахування міжнародного досвіду також є важливим кроком до підвищення ефективності виконання судових рішень, особливо в контексті євроінтеграційних процесів України.

Аналіз факторів, що впливають на ефективність виконання судових рішень в Україні, є важливим аспектом забезпечення верховенства права та належного функціонування судової системи. Дослідники висвітлюють різні аспекти цієї проблеми, зокрема законодавчі, організаційні та технологічні чинники, що впливають на виконання судових рішень. Зокрема, Е. Казарян [1] висвітлює питання правових засобів забезпечення та захисту прав людини, що є важливим у контексті розгляду ефективності виконання судових рішень.

Аналіз виконання судових доручень іноземних судів, здійснений Р. Сулеймановою [2], демонструє, що взаємодія між судовими системами різних країн стикається з низкою проблем, серед яких відмінності в правовому регулюванні та відсутність узгоджених процедур. Це свідчить про потребу уніфікації правових норм для підвищення ефективності міжнародної співпраці у сфері виконання судових рішень. У дослідженні С. Сулейманової (S. Suleimanova) [3] про роль штучного інтелекту в судовому процесі підкреслено можливості цифровізації та автоматизації виконання рішень, що може суттєво скоротити строки реалізації судових приписів.

Історичні передумови та еволюція принципу незмінюваності суддів, розглянуті А. Тимчишиним [4], дозволяють краще зрозуміти вплив судової незалежності на виконання судових рішень. Незмінюваність суддів сприяє стабільності та передбачуваності судових рішень, що є важливим фактором для їх подальшого виконання. У статті Ю. Хоббі та співавторів (Y. Khobbi et al.) [5] щодо реформування методів боротьби з організованою злочинністю наголошено на важливості ефективного судового контролю та належної імплементації судових рішень для забезпечення верховенства права.

Одним із важливих досліджень у цій сфері є праця Л. В. Крупної та Н. А. Литвин [6], у якій визначено чинники, що негативно впливають на ефективність

адміністративно-процедурної діяльності у сфері примусового виконання судових рішень. Автори наголошують на проблемах нормативного регулювання, відсутності кваліфікованих кадрів, недосконалості електронних реєстрів та низькому рівні автоматизації процесів.

Адміністративно-правовий механізм забезпечення примусового виконання судових рішень і рішень інших органів розглядає О. С. Юнін [7]. Автор звертає увагу на необхідність підвищення відповідальності державних виконавців та вдосконалення механізмів контролю за їхньою діяльністю.

Дослідження О. Селіванова [8] стосується міжнародних стандартів виконання судових рішень і механізмів їх імплементації в українську правову систему. Науковець акцентує на важливості адаптації українського законодавства до європейських норм та практик, що сприятиме підвищенню ефективності виконання рішень судів.

Правове регулювання електронного судочинства в Україні як елемент доступу до правосуддя та захисту прав громадян аналізують А. Гордієнко та співавтори (A. Gordienko et al.) [9]. Автори зазначають, що впровадження електронних технологій може значно пришвидшити процес виконання судових рішень, зменшити корупційні ризики та підвищити прозорість судових процедур.

Порівняльно-правове дослідження організації діяльності судів в Україні у період воєнного стану здійснюють В. Теремецький з колегами (V. Teremetskyi et al.) [10]. Учені підкреслюють, що збройний конфлікт створює значні перешкоди для виконання судових рішень, зокрема через обмежений доступ до територій, на яких необхідно здійснити виконавчі дії, та знищення інфраструктури органів примусового виконання.

Зазначені дослідження окреслюють основні проблеми, однак залишається низка питань, які потребують більш ґрунтовної уваги. Зокрема, актуальним є подальший аналіз ефективності взаємодії між державними та приватними виконавцями, а також впливу цифровізації судового процесу на практичне виконання рішень. Також варто дослідити питання відповідальності боржників та механізми стимулювання добровільного виконання судових рішень. Розгляд цих аспектів може сприяти розробленню нових підходів до підвищення ефективності виконання судових рішень в Україні.

Метою статті є дослідження чинників, що впливають на ефективність виконання судових рішень в Україні, а також визначення основних проблем, які перешкоджають їх своєчасному та повному виконанню.

Завдання статті:

- 1) проаналізувати нормативно-правову базу, що регулює виконання судових рішень в Україні, та визначити її основні прогалини;
- 2) дослідити міжнародний досвід у сфері виконання судових рішень та запропонувати шляхи адаптації ефективних практик для України;
- 3) розробити рекомендації щодо вдосконалення законодавства та підвищення ефективності виконання судових рішень в Україні.

Матеріали та методи

У процесі дослідження було використано методи аналізу й синтезу для вивчення окремих чинників, що впливають на виконання судових рішень, та їхнього взаємозв'язку. Методи індукції та дедукції допомогли узагальнити отримані результати, а системний підхід забезпечив комплексне дослідження правових, організаційних та соціальних аспектів проблеми.

Крім того, застосування формально-юридичного аналізу уможливило дослідження законодавчої бази, а порівняльно-правового методу – зіставлення правових підходів інших країн.

Результати

Нормативно-правове регулювання виконання судових рішень в Україні є основою для організації та реалізації механізмів примусового виконання рішень судів. Важливим аспектом є те, що цей процес забезпечує не тільки правову стабільність, а й довіру громадян до правосуддя та державних інститутів. На рівні Конституції України [11] закріплено основні принципи правосуддя, зокрема право кожного на захист своїх прав через ефективне й справедливе судове рішення. Так, відповідно до статті 8 Конституції України [11], міжнародні договори, ратифіковані Україною, мають вищу юридичну силу, а їх виконання є обов'язковим. Це положення стосується й актів, що регулюють виконання судових рішень, адже Україна є учасником багатьох міжнародних договорів і конвенцій, таких як Європейська конвенція про захист прав людини [12], яка вимагає від держави забезпечення ефективних механізмів виконання судових рішень, зокрема через впровадження відповідних внутрішніх нормативно-правових актів.

Закон України «Про виконавче провадження» [13] є основним нормативно-правовим актом, що визначає порядок виконання судових рішень на території України. Цей закон регламентує процедуру виконавчого провадження, права та обов'язки сторін, а також визначає роль державних і приватних виконавців у виконанні рішень суду. Він визначає механізми примусового виконання судових рішень, накладення арештів на майно боржників, стягнення боргів та інші важливі аспекти. Згідно із Законом України «Про виконавче провадження» судові рішення мають виконуватися безпосередньо за допомогою виконавців, які можуть бути як державними, так і приватними. Зазначений закон також регламентує права та обов'язки боржників і кредиторів, а також умови, за яких можливе оскарження виконання рішення, що забезпечує дотримання певного балансу інтересів обох сторін. У Цивільному процесуальному кодексі України [14] також зазначено, що виконання судових рішень є невіддільною частиною судового процесу, і воно здійснюється в порядку, визначеному законодавством.

Основним органом, що відповідає за виконання судових рішень є Державна виконавча служба України (далі – ДВСУ). Вона забезпечує виконання рішень судів, інших органів та посадових осіб, а також постанов судів, що мають обов'язковий характер. До повноважень ДВСУ належать організація примусового виконання рішень, проведення виконавчих дій, таких як накладення арешту на майно або рахунки боржника, а також проведення аукціонів для реалізації арештованого майна. Водночас у межах виконання судових рішень організація і координація діяльності виконавців є важливим фактором забезпечення ефективності цього процесу.

Закон України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» [15] є основним нормативно-правовим актом, що регулює діяльність як державних, так і приватних виконавців. Інститут приватних виконавців, запроваджений в Україні в контексті реформування судової системи, виконує важливу роль у забезпеченні ефективності примусового виконання. Приватні виконавці діють на підставі тих самих норм, що й державні виконавці. Водночас приватні виконавці працюють на контрактній основі та можуть діяти незалежно від державних органів, що забезпечує більшу гнучкість і швидкість у виконанні судових рішень. Це дає можливість збільшити загальний обсяг виконання рішень, зменшити навантаження на державних виконавців і покращити доступність правосуддя для громадян.

Ефективність виконання судових рішень в Україні залежить від багатьох чинників, серед яких важливу роль відіграють інституційні аспекти, що визначають роботу органів, відповідальних за примусове виконання. Зокрема, діяльність ДВСУ та приватних виконавців безпосередньо впливає на швидкість, результативність і

справедливість виконання судових рішень. Важливим чинником забезпечення ефективного правосуддя є принцип незмінності суддів, який гарантує їхню незалежність і зміцнює довіру до судової системи. Саме ця незалежність сприяє тому, що судові рішення ухвалюються виключно на підставі закону та внутрішнього переконання судді, без стороннього впливу. Як наслідок, громадяни та виконавчі органи сприймають такі рішення як обов'язкові та неупереджені, що, відповідно, підвищує рівень їх виконання [4, с. 806].

Державна виконавча служба України є основним органом, який виконує судові рішення в Україні, однак її діяльність стикається з низкою проблем. Однією з найбільших проблем є перевантаження виконавців великою кількістю справ, що негативно позначається на оперативності їх виконання. В умовах високої завантаженості працівників ДВСУ виникає велика ймовірність затримок, а також не завжди належне виконання обов'язків через недостатній контроль або нерівномірний розподіл справ. Зазначена проблема не є новою й потребує системних змін, зокрема щодо оптимізації процесу розподілу справ і забезпечення більш ефективного використання наявних ресурсів.

Важливою складовою інституційного фактора є запровадження інституту приватних виконавців, які з'явилися в Україні внаслідок судової реформи. Делегування частини функцій із виконання судових рішень приватному сектору сприяє зменшенню навантаження на державних виконавців і забезпечує більш оперативний розгляд справ. Водночас це породжує нові виклики, зокрема необхідність ефективного контролю за діяльністю приватних виконавців для запобігання зловживанням чи недбалості. Попри те, що приватні виконавці діють на підставі тих самих правових норм, що й державні, їхня діяльність має певну специфіку. З огляду на це, важливо сформулювати чіткий механізм нагляду, який гарантуватиме їхню ефективність та мінімізуватиме потенційні ризики для громадян.

Однією з серйозних інституційних перешкод є також недостатність ресурсного забезпечення органів примусового виконання. Попри важливість функцій ДВСУ, у багатьох випадках вона не має достатніх матеріальних, технічних та кадрових ресурсів для ефективного виконання своїх обов'язків. Недостатність ресурсів призводить до уповільнення процесу виконання рішень, а також до того, що багато справ залишаються невиконаними через відсутність необхідних засобів для здійснення примусових дій, таких як накладення арешту на майно або реалізація конфіскованого майна через аукціони. Це безпосередньо впливає на ефективність системи виконання судових рішень в Україні, оскільки навіть за наявності судового рішення, органи виконавчої служби не завжди здатні забезпечити його реалізацію.

Не менш важливим інституційним фактором є корупційні ризики у сфері виконавчого провадження. Система примусового виконання судових рішень, як і будь-яка інша державна інституція, може бути вразливою до корупції. Працівники ДВСУ та приватні виконавці можуть стикатися з ризиками зловживання службовим становищем, зокрема наданням переваги окремим сторонам, отриманням неправомірної вигоди або ухиленням від виконання обов'язків. Це ускладнює процес справедливого виконання судових рішень і створює перешкоди для осіб, права яких мають бути поновлені. Корупція в цій сфері не лише підриває довіру до судової системи, а й загрожує основам правової держави. Для ефективного запобігання таким явищам необхідно посилювати механізми внутрішнього контролю, впроваджувати прозорі процедури та застосовувати дієві санкції за порушення законодавства.

Нормативно-правові фактори відіграють провідну роль у забезпеченні ефективності виконання судових рішень в Україні. Законодавча база повинна бути належним чином розроблена й адаптована до реалій сьогодення, щоб уникнути прогалин, суперечностей між нормами та забезпечити надійний механізм контролю за

виконанням судових рішень. Однак, на практиці українська правова система стикається з низкою проблем, які значно впливають на ефективність виконання рішень.

Однією з основних проблем у правовому регулюванні виконання судових рішень є наявність прогалин у законодавстві та суперечностей між різними нормативно-правовими актами. Наприклад, наявні колізії між Законом України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» [15] та Цивільним процесуальним кодексом України [14]. Йдеться про питання оскарження дій приватних виконавців. Згідно з Цивільним процесуальним кодексом України [14] особа може оскаржити дії або бездіяльність судового виконавця, звернувшись до суду. Однак в Законі України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» [15] зазначено, що дії приватних виконавців можна оскаржити лише в межах певного порядку, зокрема через вищого приватного виконавця. Ця невідповідність створює правову колізію, що ускладнює доступ до правосуддя та порушує принцип правової визначеності. Наявність таких суперечностей призводить до неоднозначного тлумачення процесуальних норм, що, відповідно, зумовлює різні підходи судової практики до визначення порядку оскарження дій виконавця. Це не лише затримує процес виконання судових рішень, а й створює ризик правової невизначеності для учасників виконавчого провадження. Відсутність єдиного правозастосовного підходу може спричинити ситуації, коли особи, права яких були порушені в процесі виконання судових рішень, опиняються в невизначеному правовому становищі через відмінності у судових рішеннях щодо можливості та механізму оскарження.

До того ж серйозною проблемою є відсутність ефективного механізму контролю за виконанням судових рішень. Законодавство в Україні визначає порядок примусового виконання судових рішень через органи виконавчої служби, однак наявні механізми контролю за діяльністю виконавців не завжди достатньо ефективні. Порушення строків виконання рішень, несанкціоновані затримки в реалізації рішень, а також невиконання рішень, що набрали законної сили, можуть залишатися непоміченими через відсутність належного моніторингу з боку вищих органів влади [2]. Це створює ситуацію, коли боржники, маючи можливість маніпулювати виконавчими діями, не несуть належної відповідальності за невиконання судових рішень. У цьому контексті важливо вдосконалити систему контролю за діяльністю виконавців, запровадивши більш прозорі процедури та незалежні механізми нагляду за виконанням судових рішень, що передбачають регулярні перевірки, аудити та можливість оскарження неправомірних дій виконавців.

Питання доступу до інформації про боржників також потребує особливої уваги. Відсутність централізованої та повної бази даних, що містить актуальну інформацію про майно, доходи, банківські рахунки та інші активи боржників, значно ускладнює процес виконання судових рішень. Сучасні технології можуть значно полегшити доступ до таких даних, проте в Україні на сьогодні існують обмеження щодо доступу до цієї інформації, що негативно впливає на ефективність стягнення заборгованості. Зокрема, виникають труднощі в отриманні актуальних даних про місцеперебування боржників, їхній майновий стан та фінансові ресурси, що ускладнює процес стягнення боргів. Для вдосконалення цієї системи необхідна інтеграція баз даних на державному рівні, а також розширення доступу до інформації про боржників для органів виконавчої служби, що забезпечить більш ефективне та оперативне виконання судових рішень.

Соціально-економічні фактори мають значний вплив на виконання судових рішень в Україні, оскільки визначають можливість боржників виконати зобов'язання, рівень довіри до правової системи та ефективність механізмів примусового виконання. До основних чинників належать матеріальне становище боржників, відсутність дієвих санкцій за невиконання рішень і рівень довіри громадян до правосуддя. Матеріальне становище боржників є одним із важливих чинників, що впливає на виконання судових

рішень. Часто особи чи підприємства не мають достатніх фінансових ресурсів для виконання судових рішень через економічну нестабільність, низькі доходи, безробіття та банкрутство підприємств. Боржники можуть не мати ліквідного майна або офіційних доходів, що ускладнює примусове виконання рішень навіть за умови активної роботи виконавців.

Ще одним вагомим чинником є відсутність ефективних санкцій за невиконання судових рішень. Попри те, що законодавство передбачає адміністративну та кримінальну відповідальність за умисне ухилення від виконання судового рішення, на практиці ці норми не завжди застосовуються належним чином. У багатьох випадках боржники використовують різні правові механізми, щоб уникнути відповідальності, наприклад, оформлюють своє майно на третіх осіб або навмисно зменшують показники офіційних доходів. Це призводить до ситуації, коли навіть після ухвалення рішення судом та відкриття виконавчого провадження, боржник продовжує уникати виконання своїх зобов'язань без реальних негативних наслідків для себе. Для розв'язання цієї проблеми необхідно посилити механізми відповідальності та забезпечити реальне застосування санкцій, таких як обмеження права виїзду за кордон, арешт майна, фінансові штрафи або кримінальне переслідування у випадках умисного ухилення від виконання судового рішення.

Не менш важливим соціально-економічним чинником є низький рівень довіри громадян до системи правосуддя та виконавчого провадження. Громадяни та підприємства часто не вірять у те, що судові рішення будуть виконані ефективно, що призводить до зниження мотивації звертатися до суду за захистом своїх прав. Така ситуація формується під впливом багатьох чинників, пов'язаних із корупцією, затримкою у виконанні судових рішень, неефективністю роботи виконавчих органів та відсутністю належного контролю за їхньою діяльністю. Як наслідок, особи, які мають законні підстави для отримання компенсації або інших форм правового захисту через судові рішення, часто залишаються без реальних механізмів його виконання. Це, відповідно, знижує рівень довіри до правової системи та формує в суспільстві переконання, що судові рішення можуть залишатися лише на папері без реального впливу.

Таким чином, соціально-економічні чинники суттєво впливають на ефективність виконання судових рішень в Україні. Матеріальні труднощі боржників, відсутність ефективних санкцій за невиконання рішень, а також низький рівень довіри громадян до судової системи є основними проблемами, що перешкоджають належному виконанню судових рішень. Для подолання цих проблем необхідно впроваджувати комплексні заходи, які передбачають посилення механізмів відповідальності для боржників, покращення роботи виконавчих органів, підвищення прозорості судового процесу та формування довіри громадян до системи правосуддя. Лише комплексний підхід дозволить створити ефективну систему виконання судових рішень, яка буде гарантувати реальний захист прав і свобод громадян та суб'єктів господарювання.

З огляду на динамічний розвиток суспільних відносин, інтеграційні процеси та глобалізацію, взаємодія учасників цивільного обороту часто виходить за межі однієї держави й набуває міжнародного характеру. Це неминуче зумовлює ситуації, коли суди змушені розглядати спори, докази в яких знаходяться за межами їхньої юрисдикції. У таких умовах особливу роль відіграють процесуальні механізми та інструменти, що дозволяють здійснювати судові дослідження доказів безпосередньо в місці їхнього знаходження[2, с. 610].

Міжнародний досвід виконання судових рішень є важливим джерелом для вдосконалення діяльності органів виконавчого провадження в Україні. У країнах Європейського Союзу діє низка ефективних механізмів, спрямованих на забезпечення своєчасного та належного виконання судових рішень, що сприяє підвищенню рівня

правової визначеності та зміцненню довіри громадян до судової системи. Вивчення цих практик дає можливість адаптувати найкращі з них до українських реалій, забезпечивши ефективність роботи органів виконавчого провадження та підвищення рівня дотримання прав осіб, на користь яких ухвалено судові рішення (табл. 1).

Таблиця 1

Виконання судових рішень у країнах ЄС

Країна	Орган виконавчого провадження	Статус виконавців	Основні особливості	Законодавча база
Франція	Судові пристави (Huissiers de justice)	Незалежні професіонали під державним контролем	Арешт та реалізація майна боржника. Блокування банківських рахунків. Автоматизована система обміну даними між виконавцями та банками.	Цивільний процесуальний кодекс Франції [16], Закон «Про судових приставів» (Loi n° 91-650 du 9 juillet 1991) [17], Кодекс виконавчого провадження [18].
Німеччина	Судові виконавці (Gerichtsvollzieher)	Державні службовці, підзвітні судам	Мають прямий доступ до майнових реєстрів. Можуть встановлювати гнучкі умови виплат боржниками. Використовують електронні системи для швидкого пошуку активів.	Цивільний процесуальний кодекс Німеччини (ZPO) [19], Закон «Про судових виконавців» (GVO) [20].
Нідерланди	Судові виконавці (Deurwaarders)	Приватні особи, регулюються державою.	Централізована електронна система обміну даними між виконавцями, судами та банками. Автоматичне блокування банківських рахунків боржників.	Цивільний процесуальний кодекс Нідерландів (Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering) [21], Закон «Про судових виконавців» (Gerechtsdeurwaarderswet)[22].

Іспанія	Судові виконавці (Procuradores de los Tribunales)	Державні службовці при судах	Використання автоматизованої системи арешту рахунків. Виконавці мають доступ до податкових та реєстраційних баз.	Цивільний процесуальний кодекс Іспанії (LEC) [23], Закон «Про судових виконавців»[24].
Бельгія	Судові виконавці (Huissiers de justice/ gerechtsdeurwaard ers)	Приватні виконавці під суворим державним контролем	Поєднання державної та приватної виконавчої системи. Автоматизовані бази боржників. Високі штрафи за невиконання судових рішень	Цивільний кодекс Бельгії[25], Закон «Про судових приставів»[26].

Джерело: створено автором на основі [16–26].

Однією з важливих особливостей виконання судових рішень у країнах ЄС є наявність змішаної системи виконавчого провадження, яка поєднує діяльність державних та приватних виконавців. Наприклад, у Франції, Нідерландах та Бельгії основне навантаження з виконання рішень покладається на судових приставів (huissiers de justice), які діють як незалежні суб'єкти, проте їхня діяльність чітко регламентується державою. Вони мають широкий спектр повноважень, які передбачають право на арешт та продаж майна боржника, блокування банківських рахунків, а також стягнення заборгованостей у примусовому порядку. Аналогічний підхід застосовується в Німеччині, де виконавче провадження здійснюється спеціально уповноваженими судовими виконавцями, які є державними службовцями, але працюють у відносно автономному режимі.

Крім того, важливим аспектом є цифровізація виконавчого провадження, що значно підвищує ефективність процесів стягнення боргів. У країнах ЄС широко використовуються електронні реєстри майна боржників, автоматизовані системи пошуку активів та електронні платформи для комунікації між судовими виконавцями, банками та іншими державними органами. Наприклад, у Нідерландах існує централізована база даних, яка дозволяє судовим виконавцям миттєво отримувати інформацію про банківські рахунки боржників та їхні активи. В Іспанії судові виконавці мають прямий доступ до податкових та реєстраційних баз даних, що значно прискорює процес виконання рішень. Подібний підхід може бути ефективно впроваджений в Україні, з огляду на те, що Єдиний реєстр боржників, до якого вносяться дані про осіб, щодо яких відкрите виконавче провадження, доступний в Україні з 2017 року. Проте варто зауважити, що хоча Єдиний реєстр боржників існує, його ефективність обмежена через технічні проблеми та недоліки в інтеграції з іншими державними та фінансовими системами. Для покращення ситуації необхідно забезпечити стабільну роботу реєстру, розширити його функціональні можливості та інтегрувати з іншими базами даних, що дозволить підвищити ефективність виконавчого провадження в Україні.

Важливу роль у забезпеченні виконання судових рішень у Європейському Союзі відіграє суворота відповідальності за невиконання судових рішень. У багатьох країнах застосовуються значні штрафи, арешт майна та навіть кримінальна відповідальність

для боржників, які ухиляються від виконання своїх зобов'язань. Наприклад, у Франції та Німеччині на боржника, який відмовляється виконати рішення суду, може бути накладений штраф або він може бути тимчасово позбавлений права здійснювати певні види економічної діяльності. У деяких випадках можливе навіть обмеження свободи боржника в разі умисного ухилення від виконання рішення. Важливо зазначити, що в Німеччині не існує інституту приватних виконавців, який є в інших країнах. Виконавча функція належить виключно державним судовим виконавцям, що гарантує високий рівень контролю за їхньою діяльністю з боку держави. Такий підхід забезпечує більшу прозорість і запобігає можливим зловживанням у процесі виконання судових рішень [7, с. 123]. Такі механізми створюють додаткові стимули для дотримання судових рішень і можуть бути корисними для адаптації в Україні.

Не викликає сумніву, що ефективне функціонування судової системи неможливе без належного виконання судових рішень, яке є основним інструментом забезпечення правопорядку та реалізації судових постанов. Запровадження воєнного стану в Україні спричинило низку викликів у сфері примусового виконання судових рішень. У відповідь на це законодавці внесли зміни до процедури виконавчого провадження, адаптуючи її до умов воєнного часу. Зокрема, було обмежено можливість виконання виконавчих написів нотаріусів приватними виконавцями, а також встановлено заборону на відкриття виконавчих проваджень на тимчасово окупованих територіях [8, с. 448].

Варто зауважити, що перспективним напрямом реформ є впровадження цифрових технологій у виконавче провадження. Електронне правосуддя в Україні перебуває на стадії активного розвитку, що стало можливим завдяки ініціативам, спрямованим на реформування судової системи. Збільшення кількості нових користувачів свідчить про відкритість судової системи України до інновацій та її готовність до сучасних викликів. Інтеграція електронних технологій у судову систему сприяє полегшенню доступу громадян до правосуддя, роблячи її більш прозорою та ефективною [9, с. 18]. Стабільна робота Єдиного реєстру боржників, інтеграція електронних баз даних державних органів та забезпечення судовим виконавцям автоматизованого доступу до інформації про майновий стан боржника дозволить значно скоротити строки виконання рішень та зменшити можливості для ухилення від виконання зобов'язань. Крім того, автоматизація стягнення коштів через банківські рахунки боржників може стати ефективним інструментом для підвищення ефективності та прозорості виконавчого провадження в Україні.

Отже, міжнародний досвід виконання судових рішень демонструє низку ефективних механізмів, які можуть бути адаптовані до українських реалій. Поєднання державного та приватного виконання, цифровізація процесів, запровадження суворих санкцій за невиконання рішень та розширення можливостей приватних виконавців є пріоритетними напрямками, які можуть значно підвищити ефективність виконання судових рішень в Україні. Ураховуючи європейські практики, важливо розробити та впровадити комплексні реформи, які дозволять наблизити українську систему виконавчого провадження до європейських стандартів, забезпечуючи реальне виконання судових рішень та захист прав громадян.

Рекомендації щодо удосконалення законодавства та підвищення ефективності виконання судових рішень в Україні мають охоплювати як нормативно-правові, так і організаційні аспекти виконавчого провадження, ураховуючи міжнародний досвід. Відповідно, необхідно усунути прогалини та суперечності в законодавстві, що регулює виконавче провадження, зокрема вдосконалити положення щодо відповідальності боржників за ухилення від виконання судових рішень, передбачити більш суворі санкції, як це практикується в країнах ЄС. Важливо забезпечити гармонізацію українського законодавства з європейськими регламентами, зокрема Регламентом (ЄС) № 805/2004 про європейський виконавчий лист [27] та Регламентом (ЄС) № 1215/2012 (Брюссель I

bis) [28], що сприятиме спрощенню процедур міжнародного визнання та виконання судових рішень.

Необхідно реформувати систему контролю за діяльністю державних і приватних виконавців, зокрема запровадити більш прозорий механізм моніторингу та оцінювання їхньої діяльності, посилити вимоги до професійної етики й кваліфікації виконавців, що сприятиме підвищенню ефективності виконання рішень та зниженню рівня корупції у сфері виконавчого провадження.

Запровадження сучасних цифрових технологій у виконавче провадження повинно стати пріоритетним напрямом реформи. В Україні вже функціонує Єдиний реєстр боржників, що забезпечує облік осіб, щодо яких відкрито виконавчі провадження. Однак для підвищення ефективності процесу виконання рішень доцільно створити централізовану електронну базу даних боржників та їхнього майна. Це дозволить виконавцям оперативної отримувати інформацію з реєстрів нерухомості, транспортних засобів та банківських рахунків, як це реалізовано в Нідерландах та Іспанії. Автоматизація процесів арешту активів та впровадження електронного документообігу між виконавцями, судами, банками та податковими органами сприятиме пришвидшенню виконання рішень і зменшенню бюрократичних перешкод.

Необхідно вдосконалити механізми примусового виконання судових рішень, зокрема розширити перелік майна, яке може бути арештоване, підвищити ефективність процедури реалізації арештованого майна через електронні аукціони, запровадити додаткові фінансові стимули для добровільного виконання судових рішень боржниками, а також впровадити механізми обмеження економічної діяльності для боржників, які ухиляються від виконання рішень, як це діє у Франції та Німеччині.

Підвищення рівня довіри громадян до виконавчого провадження є важливим чинником його ефективності. Варто посилити державну інформаційну політику щодо прав та обов'язків сторін виконавчого провадження, запровадити громадський контроль за діяльністю виконавців, розширити можливості альтернативного врегулювання спорів та медіації в процесі виконання судових рішень.

Окремої уваги потребує питання матеріального забезпечення системи примусового виконання. Державні виконавці мають отримувати достатню заробітну плату та мати належне матеріально-технічне забезпечення для ефективного виконання своїх обов'язків. До того ж необхідно переглянути систему винагороди приватних виконавців, зробивши її більш прозорою та орієнтованою на результативність роботи.

Загалом, удосконалення законодавства та реформування виконавчого провадження має бути комплексним, базуватись на кращих європейських практиках і передбачати зміни як у правовому полі, так і в організаційних та технічних аспектах виконання судових рішень.

Висновки

Основні висновки дослідження свідчать про те, що виконання судових рішень в Україні стикається з низкою системних проблем, які суттєво знижують ефективність механізму правосуддя. Однією з важливих проблем є недостатня ефективність виконавчого провадження, що проявляється в значній кількості невиконаних судових рішень, бюрократичних перешкодах, складності доступу виконавців до інформації про боржників та їхні активи, а також неефективності заходів примусового виконання. Додатковими чинниками, що ускладнюють ситуацію, є недостатнє матеріально-технічне забезпечення державних виконавців, відсутність дієвого контролю за діяльністю приватних виконавців, а також корупційні ризики у сфері виконання судових рішень.

Аналіз міжнародного досвіду показує, що у країнах ЄС використовуються різні моделі виконавчого провадження, проте найбільш ефективними є системи, що

передбачають змішаний підхід із залученням як державних, так і приватних виконавців, чітке регулювання їхньої діяльності на законодавчому рівні, широке застосування цифрових технологій та високий рівень відповідальності боржників за невиконання судових рішень. Зокрема, у таких країнах, як Франція, Німеччина та Нідерланди, функціонує розгалужена система цифрових реєстрів боржників, що дозволяє значно скоротити час на пошук та арешт їхнього майна. Також діють суворі механізми відповідальності, включно з обмеженням економічної діяльності та кримінальною відповідальністю за умисне ухилення від виконання рішень.

З огляду на виявлені проблеми, доцільно запровадити комплексні заходи, спрямовані на підвищення ефективності виконання судових рішень в Україні. Насамперед необхідно вдосконалити законодавчу базу, гармонізуючи її з відповідними європейськими регламентами. Ураховуючи наявність Єдиного реєстру боржників, доцільно розширити його функціональні можливості, запровадивши автоматичний доступ виконавців до інформації про активи боржників. Це дозволить значно пришвидшити процес виконання рішень. Важливим є посилення відповідальності боржників за ухилення від виконання судових рішень, зокрема шляхом запровадження штрафів, заборони на обіймання певних посад чи здійснення підприємницької діяльності, а також, в окремих випадках, притягнення до кримінальної відповідальності.

Подальші дослідження в цій галузі можуть бути спрямовані на детальне вивчення ефективності змішаних моделей виконавчого провадження в країнах ЄС і можливості їх адаптації до українських реалій. Варто також приділити увагу аналізу впливу цифровізації виконавчого провадження на його результативність та дослідженню можливостей впровадження механізмів альтернативного врегулювання спорів, що дозволить зменшити навантаження на виконавчі органи та пришвидшити процес стягнення боргів.

Список використаних джерел

1. Казарян Е. Особливості обстановки вчинення умисного вбивства з мотивів расової національної чи релігійної нетерпимості. *Правові засоби забезпечення та захисту прав людини: вітчизняний та зарубіжний досвід: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. науковців, молодих вчених та правників (м. Київ, 18 трав. 2023 р.)*. Київ, 2023. С. 163–165. URL: <https://snu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/12/konferents-ya-18.05.2023.pdf#page=163> (дата звернення: 16.01.2025).
2. Сулейманова Р. Особливості виконання в Україні судових доручень іноземних судів. *Правове життя сучасної України: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 трав. 2019 р.)*. Одеса: ВД «Гельветика», 2019. Т. 2. С. 610–613. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/774bf04c-d9ac-48f3-90da-9f4e5d5533a5/content> (дата звернення: 16.01.2025).
3. Suleimanova, S. Comparative Legal Analysis of the Role of Artificial Intelligence in Human Rights Protection: Prospects for Europe and the Middle East. *Pakistan Journal of Criminology*. 2024. Vol. 16. №3. P. 907–922. URL: <https://www.pjcriminology.com/wp-content/uploads/2024/05/58-Comparative-Legal-Analysis-of-the-Role.pdf> (date of access: 16.01.2025).
4. Тимчишин А. М. Історичні передумови та еволюція принципу незмінюваності суддів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 2. С. 805–809. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.02.133> (дата звернення: 16.01.2025).
5. Khobbi Y., Storozhuk I., Svoboda I., Kuzmenko S., Tymchyshyn A. Reforming Techniques to Combat Organized Crime in the Context in View of Securing. *Human Rights and Freedoms. Cuestiones Políticas*. 2022. Vol. 40. № 73. URL: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4073.09> (дата звернення: 16.01.2025).

6. Крупнова Л. В., Литвин Н. А. Визначення чинників, що негативно впливають на ефективність адміністративно-процедурної діяльності у сфері примусового виконання судових рішень. *Ірпінський юридичний часопис*. 2021. № 2(4). С. 57–67. URL: [https://doi.org/10.33244/2617-4154.2\(4\).2020.57-67](https://doi.org/10.33244/2617-4154.2(4).2020.57-67) (дата звернення: 16.01.2025).
7. Селіванов О. Міжнародні стандарти виконання судових рішень і механізми їх імплементації в українську правову систему. *Право України*. 2024. № 9. С. 121–133. URL: <https://doi.org/10.33498/lopu-2024-09-121> (дата звернення: 16.01.2025).
8. Юнін О. С. Адміністративно-правовий механізм забезпечення примусового виконання судових рішень і рішень інших органів. *Право і суспільство*. 2024. № 3. С. 446–451. URL: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.3.68> (дата звернення: 16.01.2025).
9. Gordienko A., Najaf E., Kobko Y., Savenko V., Korostashova I. Legal regulation of e-courts in ukraine as an element of access to justice for the protection of individual right. *Jurnal IUS kajian hukum dan keadilan*. 2024. Vol. 12. № 1. P. 17–30. URL: <https://doi.org/10.29303/ius.v12i1.1316> (date of access: 16.01.2025).
10. Teremetskyi V., Zhuravlov D., Boiko V., Stratonov V., Ilchenko O., Glukh M., Chudyk N. Organization of courts operation in Ukraine in the period of martial law: comparative and legal research. *Revista de gestão e secretariado (management and administrative professional review)*. 2023. Vol. 14. № 10. P. 18976–18991. URL: <https://doi.org/10.7769/gesec.v14i10.2945> (date of access: 16.01.2025).
11. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> (дата звернення: 16.01.2025).
12. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 16.01.2025).
13. Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII : станом на 9 лют. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text> (дата звернення: 16.01.2025).
14. Цивільний процесуальний кодекс України. Від 18.03.2004 № 1618-IV : станом на 8 лют. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 18.01.2025).
15. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів : Закон України від 02.06.2016 № 1403-VIII : станом на 15 листопада 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19#Text> (дата звернення: 18.01.2025).
16. Code de procédure civile. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/search/circ?tab_selection=circ&searchField=ALL&query=*&searchType=ALL&typePagination=DEFAULT&sortValue=SIGNATURE_DATE_DESC&pageSize=25&page=1&tab_selection=circ#circ (date of access: 16.01.2025).
17. Loi n°91-650 du 9 juillet 1991. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000172847> (date of access: 16.01.2025).
18. Code des procédures civiles d'exécution. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000025024948/ (date of access: 16.01.2025).
19. Zivilprozessordnung (ZPO). URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/zpo/> (date of access: 16.01.2025).
20. Gesetz über die Vollstreckung von gerichtlichen Entscheidungen (GVO). URL: https://online.beck.de/?vpath=bibdata/komm/KinMelWolKoZV_2/GerVO/cont/KinMelWolKoZV.GerVO.htm (date of access: 16.01.2025).

21. Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering. URL: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0001827/> (date of access: 16.03.2025).
22. Gerechtsdeurwaarderswet. URL: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0012197/> (date of access: 16.01.2025).
23. Ley de Enjuiciamiento Civil (LEC). URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2000-323> (date of access: 16.01.2025).
24. Ley 1/2000, de 7 de enero, de Enjuiciamiento Civil. URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2000-323> (date of access: 16.01.2025).
25. Code Civil. URL: <https://www.droitbelge.be/codes.asp> (date of access: 16.01.2025).
26. Loi relative à l'exécution des décisions judiciaires. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000023273986> (date of access: 16.01.2025).
27. Regulation (EC) No 805/2004 of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 creating a European Enforcement Order for uncontested claims. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2004/805/oj/eng> (date of access: 16.01.2025).
28. Regulation - 1215/2012 - EN - Brussels I bis. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A32012R1215> (date of access: 16.01.2025).